

PERCEPEREA OPEREI LUI DIMITRIE ȘI ANTIOH CANTEMIR ÎN GERMANIA SECOLULUI AL XVIII-LEA

*Dr. hab. Gheorghe BOBÂNĂ
Institutul Integritate Europeană
și Științe Politice, AȘM*

RECEPTION OF DEMETRIUS AND ANTI- CHUS CANTEMIR'S WORK IN THE EIGHTEENTH CENTURY IN GERMANY

The abstract is dedicated to the reception of Demetrius and Antiochus Cantemir's work in eighteenth-century Germany. The author highlights the historical and cultural conditions that have aroused interest in the work of Moldovan scholar and his son. The circumstances of publishing *The History of the Ottoman Empire and Descriptio Moldaviae* of Demetrius Cantemir and *The Satires of Antiochus Cantemir* are being considered, proving that the knowledge of work of Demetrius and Antiochus Cantemir in eighteenth-century Germany was not achieved from a simple literary curiosity, but for some cultural needs of German society.

Opera lui Dimitrie Cantemir era cunoscută în Germania încă din timpul vieții celebrului cărturar român. Receptarea ei a început odată cu alegerea sa la 1 august 1714 ca membru de onoare al Academiei de Științe din Berlin (în acea perioadă Societatea științifică Berlineză), la recomandarea baronului Heinrich von Huysen, la rândul său membru de onoare al acestei Societăți, aflat în anturajul lui Petru I.

Interesul pentru opera lui Dimitrie Cantemir continuă în Germania și după moartea enciclopedistului moldovean. Huysen se adresa cu o scrisoare din Moscova la Berlin, datată cu 10 februarie 1724, în care menționa că fiii răposatului prinț Cantemir sunt de acord ca Societatea Berlineză să editeze lucrarea tatălui lor *Dacia antiqua et nova* (titlul de mai târziu *Descriptio Moldaviae*). În procesele verbale ale Societății întâlnim o remarcă de la 1 noiembrie 1724, prin care se confirmă primirea hârtii lui Dimitrie Cantemir ca anexă la *Dacia*, expediată de Huysen [1,60]. Manuscrisul trebuia să fie adus de către fiii lui Cantemir, care se adresaseră lui Petru I cu rugămintea de a-și continua studiile în Europa. Din scrisoarea lui Huysen, datată cu 19 octombrie 1725, reiese că Petru I i-ar fi permis lui Antioh Cantemir să-și continue studiile în Europa: „... le jeune

prince me rapportera, quand il se mettra en voyage, suivant les ordres que l'Empereur défunt a donnés en me présence” („...tânărul prinț îmi va aduce la cunoștință îndată ce va porni la drum, în urma ordinelor pe care împăratul defunct i le-a dat în prezența mea”) [2,578].

Baronul von Huysen își propunea să traducă și să editeze în Germania și alte opere ale lui Dimitrie Cantemir. El scria la 13 martie 1726 vicepreședintelui Societății Berlineze Daniel Ernest Jablonski: „Si Mr. Frisch se trouve assez fort de traduire du livre Russien imprimé icy in folio *De Religione Turcarum* par le feu Prince Cantemir, je pourrais le luy envoyer parcequ'isy on ne trouve personne désœuvré pour entreprendre cette version” („Dacă domnul Frisch este suficient de capabil în a traduce cartea rusească tipărită in folio *De Religione Turcarum* de către Prințul Cantemir, aş putea să i-o trimit, pentru că nimeni nu este în stare să o facă în această versiune”) [1,61]. Jablonski și-a exprimat însă îndoiala în legătură cu posibilitățile lui Frisch de a traduce *Книга система или Состояние мухамеданския религии* a lui Dimitrie Cantemir. Astfel, lucrarea n-a fost tradusă.

Traducerea *Daciei* de asemenea întârzia. Baronul von Huysen considera că sunt necesare unele mici modificări în text. Într-un mesaj din 3 iunie 1727, acesta îi scria lui Jablonski că un oarecare Bech și-a propus să redacteze cartea lui Dimitrie Cantemir: „Comme il a fait de bonnes observations en ce pais-là, j'ai cru qu'il seroit en estat d'augmenter *Daciam* Cantemiri, et en cette vue je luy ay conseillé ... il prist chez luy, comme il a fait, le manuscrit du Prince défunt sur *Dacia veteris et nova*. Il promet de l'envoyer ensuite à la Société augmentée de ses notes et additions suivant son *Postscriptum* et suivant la disposition de l'auteur défunt, fût ce malgré les héritiers, qui ont toujours promis vouloir les apporter eux-mêmes, quand ils commenceroient leurs voyages en Allemagne qui sont toujours différés” („Așa cum ați remarcat bine, m-am gândit că ar fi în stare să îmbunătățească *Daciam* lui Cantemir și din acest punct de vedere a făcut cum l-am sfătuit, ... a păstrat la el manuscrisul prințului defunct *Dacia Nova et veteris*, la care a adăugat notele sale și completările în *Postscriptum* în conformitate cu dispozițiile autorului defunct. El promite să-l trimită după aceea Societății, în pofida moștenitorilor, care întotdeauna au promis să o facă, atunci când vor călători în Germania, vizite care au fost mereu amânate) [1,61]. Totuși, manuscrisul *Daciei* așa și nu a ajuns la Berlin. Antioh Cantemir, desemnat ambasador în Anglia, a luat cu el manuscrisul, dar nu a găsit editor.

Doar în 1769 *Descriptio Moldaviae* apare la Hamburg în traducere germană [3,135]. Despre aceasta vom vorbi însă puțin mai târziu.

Interesul pentru opera lui Dimitrie și Antioh Cantemir reappare în Germania la mijlocul secolului al XVIII-lea, în legătură cu traducerea și editarea în limba germană a *Satirelor* lui Antioh Cantemir. Articole consacrate lui Dimitrie și Antioh Cantemir inserează revista „Noutățile artelor frumoase” (*Das Neuste aus der anmutighen Gelehrsamkeit*), editată la Leipzig sub conducerea cunoscutului filosof iluminist german, teoretician al literaturii Johann Christoph Gottsched (1700-1766). Revista de orientare liberală moderată apărea sub egida Societății de arte frumoase din Leipzig (*Die Gesellschaft der freyen Kunst zu Leipzig*), președinte al căreia era Gottsched, revista fiind cunoscută în majoritatea țărilor din Europa. „Noutățile” inserau cu preponderență informații și recenzii despre aparițiile editoriale atât din Leipzig, cât și din Germania și de peste hotarele ei. Revista nu publica texte literare, însă, pe lângă recenzii, oferea cititorului studii cu caracter literar și istoric, precum și poezii. Sistematic erau oglindite activitățile Societății de arte frumoase din Leipzig. Revista apare cu regularitate (câte 12 numere pe an) până în anul 1762.

Chiar în anul fondării, în aprilie 1751, în revistă este tipărită o recenzie la ediția „londoneză” [4] din 1750 a *Satirelor* lui Antioh Cantemir traduse în limba franceză, însoțită de o biografie amănunțită a poetului. Faptul că ediția respectivă a fost susținută de cercurile iluministe franceze, și în primul rând de Montesquieu, conferea cărții o semnificație deosebită. În recenzia din „Noutăți” Antioh Cantemir se bucură de o apreciere înaltă: „Acesta a fost un om de talent cu adevărat excepțional și de mare erudiție, care a onorat patria sa în multe domenii. El a fost un adept și continuator fidel al prefacerilor lui Petru cel Mare și de aceea îl deplânge atât de mult Rusia” [5,383-384]. Recenzia este scrisă într-un stil panegirist. Recenzentul, care pare a fi însuși Gottsched (lui îi aparțin majoritatea recenziilor publicate în revistă), afirmă că despre satirele lui Cantemir îți poți crea adevărata impresie doar citind măcar una în traducere germană. Astfel putem intui maniera fină și elegantă de exprimare a autorului. Urmează apoi traducerea în germană a uneia dintre satirele lui Cantemir, realizată în stil alexandrin. Traducerea este efectuată după ediția în limba franceză și cuprinde 200 de versuri, spre deosebire de 162 de versuri la Cantemir.

Tot în anul 1751, în luna august, în „Noutăți” este publicată o recenzie amplă la ediția în limba germană (în traducere din engleză) a tratatului lui

Dimitrie Cantemir *Istoria Imperiului Otoman* (*Geschichte des osmanischen Reiches, nach seinem Anwachsen und Abnehmen beschreiben von Demetrio Kantemir, ehemaligen Fürsten in der Moldau*. Hamburg, 1748; a doua ediție: Breslau, 1751). În recenzie sunt aduse elogiul lucrării lui Cantemir, este povestită istoria manuscrisului latin al cărții, adus de Antioh Cantemir la Londra, unde în 1737 fusese lansată traducerea engleză realizată de „Magister Tindal” care a scris și comentariile la tratat. Mai departe se menționează că în 1743 a apărut traducerea franceză în patru volume a lui Joncquières, însă în această traducere textul lui Cantemir este complet schimonosit, o carte serioasă fiind expusă într-un stil superficial, astfel că autorul este aproape de nerecunoscut. În afară de aceasta, traducerea franceză abundă în omiteri. În continuare recenzentul (se presupune că ar fi același Gottsched) realizează o analiză amănunțită a traducerii în limba germană și expune o amplă biografie a lui Dimitrie Cantemir cu enumerarea lucrărilor sale. Se menționează, de asemenea, că nu demult în revistă s-a scris despre fiul acestuia, Antioh Cantemir, cu prilejul apariției *Satirelor* sale în limba franceză.

În anul următor, în iulie 1752, revista „Noutățile artelor frumoase” publică un studiu-recenzie la traducerea în limba germană a *Satirelor* lui Antioh Cantemir realizată de baronul Heinrich Eberhard von Spilker, apărută în 1752 la Berlin cu o introducere a lui Christlob Mylius. Lucrarea începe astfel: „Cititorii noștri își vor aminti informațiile despre satirele prințului Cantemir și mostra pe care noi le-am prezentat-o aproximativ un an în urmă. Acum avem plăcerea să vă comunicăm că dorința exprimată atunci de noi s-a realizat. Într-adevăr s-a găsit un baron curajos care mânuiește la fel de bine pana ca și spada și care a tradus în limba germană toate piesele prințului rus”. Imediat după această prezentare, recenzentul din „Noutăți” redă introducerea lui Mylius și studiul lui Spilker despre satiră și istoria ei. Se menționează că, între altele, Spilker scrie: „Germania este o țară prea servilă pentru ca prin imaginația sa greoaie să se înalțe până la ideea îndreptării moravurilor” [5,385]. După cum obiectează recenzentul, este spus „puțin cam dur” că în Germania nu există critici ale moravurilor. Din aceste obiecții, la fel ca și din abordarea satirei în cercurile iluministe în genere, este evident că traducerea *Satirelor* lui Cantemir s-a realizat nu numai din curiozitate literară și că prin satirele lui Cantemir se dorea îndreptarea moravurilor germane, la Cantemir se căuta susținere în lupta cu viciile sociale, exemplu pentru mobilizarea „imaginației greoaie”.

În revistă este prezentată amănunțit biografia lui Antioh Cantemir, elogiindu-se meritul său în edificarea noii literaturi ruse: „În Rusia cu mult mai înainte existau cântece și versuri rimate, însă nu era cunoscut niciun poet, în afară de Trediakovski, secretarul Academiei de Științe din Sankt Petersburg, care a scris câteva ode și epigrame de laudă curții. Această poezie era însă destul de stângace, iar limba împetriștată cu multe cuvinte străine. Prințul Cantemir cu îndrăzneală le-a aruncat din limbă și a demonstrat că ea este destul de bogată... El primul s-a decis să scrie versuri fără rimă – în traduceri din Anacreon și din epistolele lui Horațiu, care de asemenea au avut succes, astfel, cu timpul, el avea să fie un Orfeu și Apollo rus” [5, 385-386]. Elogiindu-l pe Antioh Cantemir, Gottsched exprima propriile convingeri estetice, el însuși pronunțându-se pentru eliminarea barbarismelor din limba germană.

Satirele lui Antioh Cantemir sunt elogiute în această perioadă în mediile anticatolice din Germania. La Berlin, fostul pastor al comunității de Brandeburg a protestanților francezi, secretarul Academiei Berlineze Jean Henry Samuel Formé (1711-1797), adept al lui Cr. Wolf, publică o recenzie la ediția din 1750 a *Satirelor* lui Antioh Cantemir în revista sa „Abeille du Parnasse”, datată 2 mai 1750. Formé retipărește în revistă *Satira a VI-a*, expune pe scurt biografia lui Antioh Cantemir și anexează o listă a lucrărilor lui [10]. Gottsched corespundea cu Formé și cunoștea revista acestuia. Unii cercetători consideră recenzia la ediția din 1750 a *Satirelor* lui Antioh Cantemir, publicată în aprilie 1751 în „Das Neuste aus der anmuthigen Gelehrsamkeit”, o traducere în limba germană, efectuată de Gottsched, a articolului lui Formé publicat cu un an mai înainte în „Abeille du Parnasse” [6,107]. La sfârșitul recenziei Gottsched își exprima speranța că „astfel vor fi traduse în limba germană și celelalte satire” [7, 260-261].

Este important de menționat faptul că inițiativa de a traduce și a edita în limba germană *Satirele* lui Antioh Cantemir aparține de asemenea lui Gottsched. S-a păstrat corespondența acestuia cu baronul Heinrich Eberhard von Spilker. Este vorba de 18 scrisori, prima datată cu aprilie 1751, în care acesta din urmă roagă să i se ofere o activitate literară pe măsura capacităților sale de cunoscător de limbi străine (franceză, engleză, italiană) și poet. Gottsched îi recomandă lui Spilker să traducă în limba germană autori francezi, printre care și *Satirele* lui Antioh Cantemir. După anumite ezitări Spilker acceptă propunerea și în lunile iunie-august 1751 traduce din franceză satirele I-a, a III-a, a IV-a,

a VII-a și a VIII-a, adăugând la ele propriile note și comentarii. Traducerea era anevoioasă, astfel că Spilker de câteva ori încearcă să se dezică de acest travaliu. Redactarea textului german traducătorul a lăsat-o în seama lui Gottsched.

În toamna anului 1751 Spilker termină de tradus *Satirele* a V-a și a VI-a, precum și biografia lui Antioh Cantemir, elaborând și un studiu introductiv intitulat *Meditații despre începutul, folosul și dezvoltarea satirei*. Baronul aștepta cu nerăbdare apariția celor opt satire în limba germană și își exprima consimțământul nu numai de a se dezice de orice onorariu, dar și de a contribui cu propriile finanțe pentru a grăbi editarea volumului. Gottsched nu reușește însă să-l convingă pe editorul din Leipzig să tipărească în același volum cu traduceri din Cantemir și poeziile lui Spilker, asupra cărui fapt acesta insistă. Spilker retrage manuscrisul și încearcă să găsească un editor la Berlin, ceea ce s-a și întâmplat. De editarea satirelor este preocupat de această dată redactorul ziarului „Berlinische privilegierte Zeitung”, Christlob Mylius, adept al lui G.E.Lessing. Lui îi aparține un amplu studiu introductiv în care se pronunță cu hotărâre împotriva teoriei lui Montesquieu despre faptul că caracterele popoarelor sunt definite de climă, sprijinindu-se în argumentările sale pe opiniile lui Antioh Cantemir. Introducerea se încheie cu următoarele fraze: „Oare fiul de țăran este mai puțin capabil decât ei, nobilii? Dați-i un model, posibilitate și un tutore și el va depăși prin ascuțimea minții atâția învățați și nobili, cărora mai bine le-ar sta să se aplece asupra plugului decât asupra cărților” [8,2]. În biografia lui Antioh Cantemir sunt evidențiate, probabil de către Christlob Mylius, următoarele rânduri: „El nu credea că fericirea oamenilor s-ar afla în mâinile de tiran ale suveranului autocrat... De aceea el totdeauna admira orânduirea engleză, unde parlamentul înțelept limitează puterea supremă prin astfel de obstacole, încât ea niciodată nu se poate ridica mai sus decât legea și tot el le asigură supușilor siguranța că niciun Nero nu va putea să meargă atât de departe în barbaria sa, încât să transforme Roma în scrum...” [8,XXII-XXIII]. Asemenea traducerii franceze, mult apreciată în mediile protestante și janseniste din Franța și Olanda, ediția germană a *Satirelor* lui Antioh Cantemir căpăta un caracter social-politic actual în Germania din vremea lui Friedrich al II-lea.

Traducerea germană păstrează intacte atacurile lui Cantemir asupra clerului și nobilimii, iar traducătorul Spilker introduce în text referințe la realitatea germană. De exemplu, Varlaam în *Satira a IV-a* nu ține în mână mățanii, ci cărțile pietiștilor ger-

mani Cubach și Arend, în special tratatul acestuia din urmă *Paradisul*. Ideea lui Cantemir că titlul de nobil trebuie să fie răsplătit pentru meritele adevărate este folosită de Spilker în critica comerțului cu patente a nobililor germani. El îi sfătuiește pe nobilii germani ca în loc de a cheltui banii în Franța la jocuri de noroc și baluri, să studieze, asemenea lui Petru I, bazele statului.

În 1752 Spilker întrerupe relațiile cu Gottsched și se alătură adversarilor acestuia Mylius și Lessing. Prin intermediul lui Mylius, care a editat traduceri ale lui Spilker, Lessing cunoaște creația acestuia din urmă, la fel ca și *Satirele* lui Antioh Cantemir, traduse de Spilker în germană. Într-o adresare poetică către baronul von Spilker, Lessing opune „versurilor stoarse cu chin” ale lui Gottsched „poezia firească și vie a lui Spilker” [9,187]. Lessing susține întru totul ideea lui Mylius, exprimată în studiul introductiv la traducerea *Satirelor* lui Antioh Cantemir, despre prioritatea spirituală a poporului asupra păturilor nobile ale societății germane. Astfel, *Satirele* lui Antioh Cantemir, traduse în limba germană, au avut un anumit rol în polemica literară din Germania lui Friedrich al II-lea.

O altă etapă a receptării operei lui Dimitrie Cantemir în Germania este legată de traducerea și editarea în limba germană a *Descrierii Moldovei*. Un mare merit în realizarea primei ediții a *Descrierii Moldovei* îi revine savantului Gerhard Friedrich Müller, istoric și arheograf, originar din Germania, stabilit în Rusia. În căutarea unui editor în Germania G.F. Müller s-a oprit asupra orașului Leipzig. La 4 iunie 1762 el se adresa cu o scrisoare profesorului J.G. Böme din acest oraș, care, ceva mai târziu, va deveni renumit în rândul oamenilor de știință prin editarea diferitelor izvoare istorice. Printre altele, în această scrisoare se spunea: „... Dacă dl profesor Böme va dori să-și procure ediția manuscrisului latin despre Moldova, autorul căruia este domnitorul ei de altădată Dimitrie Cantemir, apoi acest lucru poate fi realizat prin publicarea lui într-un anumit număr de exemplare” [10,89]. Probabil, profesorul J.G. Böme n-a acceptat această propunere și editarea lucrării lui Dimitrie Cantemir n-a fost realizată în acești ani. Totodată, corespondența dintre G.F. Müller și J.G. Böme ne permite să presupunem că subiectul editării *Descrierii Moldovei* a început să fie prezent în corespondența acestuia cu savanții germani ceva mai înainte [3,132].

G.F. Müller purta, încă din 1749, corespondență amicală cu geograful german Anton Friedrich Büsching (1724-1793). Ea avea la bază interesele lor comune în domeniul istoriei și geografiei și a conti-

nuat până la încetarea din viață a lui Müller (1783). A.F. Büsching, ca geograf, trebuie să se fi interesat de lucrarea lui Dimitrie Cantemir, căutând numai-decât s-o obțină. Către perioada editării *Descrierii Moldovei* (1769-1770), A.F. Büsching scrisese și editase numeroase lucrări științifice aproape despre toate țările europene și, bineînțeles, dorea ca opera sa capitală *Descrierea Terrei* să cuprindă și o lucrare despre Moldova. Această împrejurare l-a determinat să accepte propunerea lui Müller de a edita *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir în renumitul său jurnal *Magazin für die neu Historie und Geographie*, care apărea la Hamburg.

La 21 februarie 1769 Büsching îi comunica lui G.F. Müller că manuscrisul *Descrierii Moldovei* va fi publicat în traducere în germană în jurnalul său care va apărea aproape de Paști. Este semnificativ faptul că, spre deosebire de alte lucrări, pe care Büsching le edita, de regulă, în limbile latină ori franceză, acesta pregătea *Descrierea Moldovei* pentru editare în limba germană, dorind ca lucrarea să fie cunoscută de un număr mai mare de cititori. Astfel, în anii 1769-1770, în *Magazin für die neu Historie und Geographie* (vol.III-IV) apare prima ediție în limba germană a *Descrierii Moldovei*.

În 1771, la Frankfurt pe Main traducerea germană a *Descrierii Moldovei* a apărut într-un volum aparte. La cele publicate în jurnalul *Magazin für die neu Historie und Geographie*, în acest volum a fost inclusă integral și biografia lui Dimitrie Cantemir, luată din ediția germană a *Istoriei Imperiului Otoman*, apărută la Hamburg în 1745. Într-un scurt cuvânt introductiv al lui A. F. Büsching la această ediție se menționează: „Eu scot pentru prima dată la lumină, în traducere, de pe un manuscris latin această vestită carte, pusă la dispoziția mea în cele din urmă de către consilierul de stat domnul Müller. Cum a ajuns până la el, se poate afla citind merituosă prefață, care urmează imediat după aceasta. Originalul latin am găsit de cuviință să-l traduc în limba germană, pentru ca să aibă posibilitate să-l folosească și cei care nu cunosc limba latină” [11,24]. Faptul că A.F. Büsching a publicat această operă este o dovadă că el a considerat lucrarea cărturarului moldovean de un înalt nivel științific [3,134]. Ediția germană din 1771 a stat la baza primei ediții ruse din 1789 și a primei ediții românești din 1825 a *Descrierii Moldovei*.

Cunoașterea operei lui Dimitrie și Antioh Cantemir în Germania secolului al XVIII-lea s-a realizat nu dintr-o simplă curiozitate literară, dar din anumite necesități culturale ale societății germane. Apariția edițiilor germane a lucrărilor lui Dimi-

trie și Antioh Cantemir a constituit un eveniment apreciabil în istoria relațiilor culturale și științifice moldo-germane din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Bibliografie

1. Грасхофф Х. *Из истории связей Берлинского Общества Наук с Россией в 20-х годах XVIII в.* // Роль и значение литературы XVIII века в истории русской культуры. Москва-Ленинград: Издательство «Наука», 1966.

2. Пекарский П. П. *Наука и литература в России при Петре Первом.* Т.1. СПб, 1862.

3. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. „*Descrierea Moldovei*” de Dimitrie Cantemir în cultura europeană. Chișinău: Editura Pontos, 2004.

4. Primele ediții ale *Satirelor* lui Antioh Cantemir (1749 și 1750), deși aveau indicate pe foaia de titlu Londra, au fost editate în Olanda. (Walter E. *Die falschen und fingierten Druckorte.* Bd.2. Leipzig, 1864, p.V.).

5. Гуковский Г.А. *Русская литература в немецком журнале XVIII века.* // XVIII век. Сборник 3. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук, 1958.

6. Грасхофф Х. *Первые переводы сатиры А.Д.Кантемира.* // Международные связи русской литературы. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук, 1963.

7. *Das Neuste aus der anmuthigen Gelehrsamkeit,* 1751.

8. *Heinrich Eberhards, Freyherrn von Spilcker, versuchte freye Uebersetzung der Satyren des Prinzen Kantemir, nebst noch einigen andern poetischen Uebersetzungen und eigenen Gedichten, auch einer Abhandlung von dem Ursprunge, Nutzen und Fortgange der Satyren, und der Lebensbeschreibung des Prinzen Kantemir.* Herausgegeben und mit einer Vorrede begleitet von C. Mylius. Berlin: Bey A. Haude und I. C. Spener. 1752.

9. Lessing G.E. *Gesammelte Werke.* Bd.1. Berlin, 1954.

10. Hoffmann P. *Zur Editiones geschichte von Cantemirs „Descriptio Moldaviae”* // Sitzungsberichte der Academie Der Wissenschaften der DDR. 13 Dimitrie Cantemir (1673-1723). Berlin, 1974.

11. *Demetrii Kantemirs historisch-geographisch und politisch Beschreibung der Moldau nebst dem Leben des Verfassers und einer Landcharte,* Frankfurt und Leizig, 1771.

Iurie Matei. *Regele vagabond.* 1998, ulei/pânză, 100x80 cm.